

Hvorfor blir ikke de jordbruksforurensede innsjøer bra?

Under spalten ”debattinnlegg” i dette nummeret av VANN, stilles spørsmålet om hva som må gjøres for å bedre vannkvaliteten i sjøer som er påvirket av jordbruksforurensning. Innlegget stiller viktige spørsmål som fortjener å bli et tema i den offentlige debatten.

Langsiktig overvåking av innsjøer i Norge, og ellers i Europa, viser at innsjøer der hovedproblemet har vært tilførsel av kommunalt avløpsvann, har blitt bedre, mens mange innsjøer der jordbruksforurensning har vært hovedproblemet, ikke har bedret seg. De har i mange tilfeller blitt verre. I Mjøsa, Tyrifjorden, Gjersjøen og Øyeren er algemengden mer enn halvert som følge av kloakksanering. Blågrønnalgene er borte, og oksygeninnholdet i dypet har økt. Men innsjøer der jordbruksforurensning er hovedkilden, som Vansjø, Bjørkelangen, Akersvannet og Frøylandsvannet, er fortsatt fulle av alger hele sommeren, og har kraftige innslag av blågrønnalger midtsommers og utover høsten. Flere av disse innsjøene viser faktisk en forverret forurensningstilstand. Dette skjer til tross for at det nå i mer enn 20 år har vært iverksatt en rekke tiltak for å redusere forurensning fra jordbruket; som pløying på tvers, grasdekte vannveier, fangvekster, høstvetete, redusert jordarbeiding på utsatte arealer, etablering av kantsoner og fangdammer. De fleste av disse tiltakene har tydeligvis ikke virket - i alle fall ikke i tilstrekkelig grad. I JOVA-programmet for overvåking av innsjøer så man at det var tre tiltak som hjalp: redusert fosforgjødsling, utkjøring av husdyrgjødsel om våren, og å unngå høstpløying. Av disse var redusert gjødsling det som syntes å gi størst umiddelbar effekt.

Nøkkelen til å kontrollere jordbruksforurensninger ligger nettopp i fosforgjødslingsnivået. I mer enn 100 år har det vært gjødslet mer enn det som tas ut med avling. I svensk landbruk, der det gjødsles mindre enn i Norge, tilføres det ca. tre ganger så mye fosfor som det tas ut med avlingen. Jorda er som en ionebytterkolonne. Jo lenger den har vært belastet med fosfationer, jo mer lekker ut i vassdraget. Gjødslingsnivået er imidlertid ikke noe stort tema i diskusjonen om jordbrukstiltak, selv om jordbruket i mange år har fokusert på at det skal utarbeides gjødselplaner for hvert gårdsbruk. ”Vanlig forurensning fra landbruket” er unntatt fra forurensningsloven. Riktig gjødsling anses som et ”landbruksfaglig” spørsmål, ikke et miljøspørsmål.

I Norge kreves et spredeareal på fire dekar per husdyrenhet (voksen melkeku). Det vil si at norske bønder kan spre dobbelt så mye husdyrgjødsel per daa som det som er tillatt i Sverige. I tillegg er det fortsatt vanlig mange steder å kjøre ut gjødsel om høsten og pløye den ned. Man mister da opptil 90% av gjødslingseffekten fram mot våren, og for å kompensere for dette tapet brukes nesten like mye kunstgjødsel som om man ikke hadde benyttet husdyrgjødsel. Målinger NIVA har foretatt, har vist at det bare tar noen timer fra det er kjørt ut husdyrgjødsel på høstvåt jord på Jæren til det er konsentrert gjødselvann i drengsystemene, som leder rett til vassdrag.

Poenget er at vi må være klar over hvor skoen trykker. Det er ikke ”mystisk” at Vansjø, Bjørkelangen og andre landbruksforurenede innsjøer ikke blir bra. De motar for mye fosfor, og hovedgrunnen er at det deponeres for mye fosfor i nedbørfeltet. Forurenset grøftevann og diffus avrenning av næringssalter reduseres ikke tilstrekkelig med dagens konglomerat av til dels kompliserte landbrukstiltak. Man må redusere gjødslingsnivået, ellers risikerer man at tilstanden blir verre i stedet for bedre.

Dagens produksjonsavhengige tilskudd i landbruket stimulerer i hovedsak til økt produksjon – og dessverre - i mange tilfeller – til økt forurensning. For å få redusert gjødslingsnivået slik at det monner i forurensningssammenheng, må det i stedet lønne seg for bonden å redusere fosforgjødslingen.

Hvis man i nedbørfeltet til de problematiske sjøene, der landbruksforurensning er hovedproblemet, gjennomfører følgende enkle tiltak:

- Redusere fosforgjødslingen vesentlig
- Kjøre ut all husdyrgjødsel om våren i starten på vekstsesongen
- Unngå høstpløying

vil man sannsynligvis se en betydelig bedring i resipientene. Hvis man i tillegg sanerer avløpet fra den vassdragsnære spredte bebyggelsen (tettbebyggelsen er i hovedsak tatt hånd om allerede i Norge), vil innsjøene trolig bedre seg så mye at de mister sitt forurenede preg.

Hvorfor ikke gjennomføre et slikt prøveprosjekt i nedbørfeltet til Bjørkelangen eller Vansjø?

NORSK VANNFORENING

Redaksjonskomiteen takker

Året 2005 representerer et veiskille for Norsk Vannforening og tidsskriftet VANN når det gjelder hovedpersoner tilknyttet deres aktiviteter:

Vannforeningens daglige leder og redaksjonssekretær, Ågot Tangerud, trekker seg tilbake etter 37 års virke til glede og nytte for foreningens medlemmer, og det samme gjør tidsskriftets redaktør siden 1978, Oddvar Lindholm og redaksjonskomitéens leder siden 1983, Svein Endresen.

Redaksjonskomiteén vil takke disse tre for en fantastisk innsats i Vannforeningens tjeneste over så mange år og ønsker dem lykke til videre som ”menige” medlemmer av foreningen og som bidragsyttere til tidsskriftet. Vi vil også benytte anledningen til å ønske foreningens nye daglige leder og redaktør, Kristin Magnussen, hjertelig velkommen, og vi ser det som en felles utfordring å opprettholde tidsskriftets faglige nivå og profil i kommende år.